

הרוכל ורבי ינאי-מקורות

א. מסכת עבודה זרה יט, ב

מכריז רבי אלכסנדראי: 'מאן בעי חיי? מאן בעי חיי?' [= מי רוצה חיים?]
 כְּנִיפּוֹ לִיהַ כּוֹלֵי עֲלָמָא, וְאִתּוֹ לְגַבְיָהּ, אָמְרוּ לִיהַ: 'הַב לָן חַיִּי' [= הַתְּאַסְפוּ "כָּל הָעוֹלָם", בְּאוֹ אֵלַי וּבִיקְשׁוּ חַיִּים.]
 אָמַר לְהוּ: (שם לד) "מִי הָאִישׁ הַחֹפֵץ חַיִּים וְגוֹ' נְצוֹר לְשׁוֹנֵךְ מֵרַע" וְגוֹ.
 שְׂמַא יֹאמַר אָדָם, הוֹאִיל וְנִצְרָתִי אֶת לְשׁוֹנֵי מֵרַע, וְשִׁפְתֵי מִדְבַּר מֵרָמָה, אֵלֶּךְ וְאֶגְרָה בְּשִׁינָה?
 תְּלַמּוּד לּוֹמַר, (שם) "סוֹר מֵרַע וְעֵשָׂה טוֹב", וְאִין "טוֹב" אֶלָּא תוֹרָה, שְׁנַאֲמַר, (משלי ד) "כִּי לָקַח טוֹב נִתְּנִי לָכֶם, תוֹרָתִי אֵל תַּעֲזוּבוּ".

ב. מדרש רבה ויקרא פרשה טז פסקה ב

ד"א זֵאת תְּהִיָה תוֹרַת הַמְצוֹרַע, הַה"ד (תהלים לד) 'מִי הָאִישׁ הַחֹפֵץ חַיִּים',
 מַעֲשֵׂה בְרוּכָל אֶחָד, שֶׁהִיא מַחֲזִיר בְּעִירוֹת שֶׁהִיוּ סְמוּכוֹת לְצִיפּוֹרִי,
 וְהִיא מַכְרִיז וְאוֹמַר 'מֵאֵן בְּעִי לְמִזְבֵּן סָם חַיִּים?'
 אוֹדֵקִין עֲלֵיהַ, [= הַסְתַּכְלוּ עֲלֵיו.]
 ר' ינאי הוּהוּ יִתִּיב וּפְשֻׁט בְּתוֹרַקְלִינִיָה, שִׁמְעִיָה דְּמַכְרִיז מֵאֵן בְּעִי סָם חַיִּים, [= רְבִי ינאי הִיָה יוֹשֵׁב
 בְּתַרְקְלִינוּ וְשִׁמְעָה אֶת הַהִכְרָזָה שֶׁל הָרוּכָל.]
 א"ל: 'תָּא סָק לְחַכָּא, זְבוּן לִי', [= בּוֹא לְכָאן וּמְכוֹר לִי.]
 א"ל: 'לָאוּ אַנְתָּ צְרִיךְ לִיהַ, וְלֹא דְכוּוַתְךָ' [= אִין אַתָּה צְרִיךְ לְסָם זֶה.]
 אֵטְרַח עֲלֵיהַ, סְלִיק לְגַבְיָהּ, הוּצִיא לּוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים [מְכוֹרֵךְ (יִלְקוּ"ש)] הִרְאָה לּוֹ פְּסוּק, 'מִי הָאִישׁ
 הַחֹפֵץ חַיִּים',
 מַה כְּתִיב בְּתֵרִיָה, 'נְצוֹר לְשׁוֹנֵךְ מֵרַע, סוֹר מֵרַע וְעֵשָׂה טוֹב',
 א"ר ינאי, אֵף שְׁלֵמָה מַכְרִיז וְאוֹמַר: (משלי כא) 'שׁוֹמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ, שׁוֹמֵר מִצְרוֹת נַפְשׁוֹ'
 - א"ר ינאי: כָּל יְמֵי הַיִּתִּי קוֹרָא הַפְּסוּק הַזֶּה, וְלֹא הִיִּתִי יוֹדַע, הִיכֵן הוּא פְּשׁוּט,
 עַד שְׁבָא רוּכָל זֶה וְהוֹדִיעֵנו, 'מִי הָאִישׁ הַחֹפֵץ חַיִּים',
 לְפִיכֵךְ מִשֶּׁהַ מְזַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמַר לָהֶם, 'זֵאת תְּהִיָה תוֹרַת הַמְצוֹרַע', תוֹרַת הַמוּצִיא שֵׁם רַע.

ג. מסילת ישרים [פרק יט]: "אֵךְ הַכְּנָנָה הָאֲמִתִּית הַמְצוּיָה בְּחִסְדִּים אֲשֶׁר טָרְחוּ וְהִשְׁתַּדְּלוּ

לְהַשְׁיִיגָהּ, הוּא שְׁיִהְיָה הָאָדָם עוֹבֵד רַק לְמַעַן אֲשֶׁר כְּבוֹדוֹ שֶׁל הָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא יִגְדַל וְיִרְבֶּה, וְזֶה
 יְהִיָה אַחַר שֶׁהִתְגַּבֵּר בְּאַהֲבָה אֵלָיו יִתְבַּרֵךְ וְיִהְיָה חוֹמֵד וּמִתְאַוֶּה אֶל הַגְּדֻלַּת כְּבוֹדוֹ וּמְצַטְעֵר עַל
 כָּל שְׂמִיעוּט מִמֶּנּוּ, כִּי אִזּוּ יַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ לְתַכְלִית זֶה - שְׁלֶפְחוֹת מְצַדוֹ יְהִיָה כְּבוֹדוֹ יִתְבַּרֵךְ
 מִתְגַּדֵּל, וְיִתְאַוֶּה שְׂכָל שְׂאֵר בְּנֵי הָאָדָם יְהִיוּ כְּמוֹ כּוֹ, וְיִצְטָעֵר וְיִתְאַנַּח עַל מַה שְׂמִיעוּטִים שְׂאֵר
 בְּנֵי הָאָדָם, וְכָל שְׂכָן עַל מַה שְׂמִיעוּט הוּא עֲצָמוֹ, בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּאִנְס אוֹ בְּחִלְשַׁת הַטְּבַע, אֲשֶׁר קָשָׁה

לו לשמר מן החטאים בכל עת, כענין הפתוב (קהלת ז), "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

ד. ערכיו טו:

א"ר חמא בר חנינא: מאי תקנתיה של מספר לשון הרע? אם ת"ח הוא יעסוק בתורה... ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו...
ר' אבא בר חנינא אמר: סיפר, אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקודש שנאמר (תהלים יב ד) "יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות". אלא מאי תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה.

ה. ויקרא רבה פרשה ט

מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר א"ל משגח רבי מתקבלא גבן אמר לו אין הכניסו לביתו האכילו והשקהו בדקו במקרא ולא מצאו במשנה ולא מצאו באגדה ולא מצאו בתלמוד ולא מצאו א"ל סב בריך א"ל יברך ינאי בביתיה א"ל אית בך אמר מה דאנא אמר לך א"ל אין א"ל אמור אכול כלבא פיסתיה דינאי קם תפסיה א"ל ירותתי גבך דאת מונע לי א"ל ומה ירתותך גבי א"ל חד זמן הוינא עבר קמי בית ספרא ושמעית קלהון דמניקיא אמרין (דברים ל"ב) 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב' מורשה קהלת ינאי אין כתיב כאן אלא קהלת יעקב א"ל למה זכיתה למיכלא על פתורי אמר לו מיומי לא שמעית מילא בישא וחזרתי למרה ולא חמית תרין דמתכתשין דין עם דין ולא יהבית שלמא ביניהון א"ל כל הדא דרך ארץ גבך וקריתך כלבא קרא עליה שם דרך דשיים אורחיה סגי שוי.

תרגום: מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה לבוש בבגדים נאים כתלמיד חכם והיה סבור ר' ינאי שהוא תלמיד חכם. אמר לו ר' ינאי: האם תסכים להתארח אצלנו. אמר לו אותו אדם: כן. הכנסיו ר' ינאי לביתו האכילו והשקהו. בדק ר' ינאי את אותו אדם במקרא ומצא שאינו יודע במקרא, בדקו במשנה ושוב מצא שאינו יודע וכן באגדה ובתלמוד. אמר ר' ינאי לאותו אדם: קח הכוס וברוך (ברכת המזון), אמר לו אותו אדם: יברך ינאי בביתו, אמר לו ר' ינאי: אם תוכל אמור מה שאני אומר לך, הסכים אותו האיש, אמר לו ר' ינאי: אמור אכל הכלב לחמו של ר' ינאי. קם אותו האיש ותפס את ר' ינאי (כתובע תביעה), אמר לו: ירושה שיש לי בידך ואתה מונע אותה ממני, אמר לו ר' ינאי: ומה ירושתך אצלי, אמר לו: יום אחד הייתי עובד לפני בית המדרש ושמעתי קולם של התינוקות שאומרים (דברים ל"ב) 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', 'מורשה קהלת ינאי' לא כתוב שם אלא 'קהלת יעקב' (כלומר שהתורה ניתנה לכלל ישראל ולא רק לך ר' ינאי), הבין ר' ינאי ששגה. שאל ר' ינאי את אותו האיש: (מה עשית) שזכית לאכול על שולחני, אמר לו: מימי לא שמעתי דבר רע וחזרתי עליו לפני אחרים, ומעולם לא ראיתי שניים שרבים ביניהם ולא השכנתי ביניהם שלום, אמר לו ר' ינאי: כל כך הרבה דרך ארץ יש בך ואני קראתיך כלב, קרא עליו ר' ינאי את הפסוק (תהילים נ') 'ושם דרך' ששם אורחותיו (ענייני העולם) ישרים ויפים.

ו. שפת אמת

"במדרש מצורע- מוציא רע. כי בכ"ד יש תערובת טו"ר. וכן באדם. ומ"מ כמו שהוא בשורש הטוב גובר על הרע. כי מידה טובה מרובה. אבל צריכין ליזהר שלא להוציא הרע מן הכלל. וכן כתיב נצור לשונך מרע כו' בקש שלום הוא הביטול אל הכלל וכן כתיב בטהרת מצורע שתי צפרים חיות. המים החיים. הכל לחזור להתדבק בשורש. וכשהוא בתוך הכלל יכול ליתקן".